

MŰHELY

Seres Attila

A danzigi válság és az erdélyi magyar kisebbség 1939 tavaszán–nyarán

Egy sajtóaffér története dokumentumokban elbeszélve*

Bevezető

A Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg Kunó-ösztöndíjának köszönhetően 2017 nyarán különféle varsói archívumok iratanyagába nyerhettünk bepillantást, az általunk kitűzött kutatási program célja az volt, hogy a külhoni magyarságra vonatkozó, 1919–1964 között keletkezett lengyel diplomáciai jelentésekből egy minél átfogóbb katasztert állítsunk össze. A kutatómunka folyamán, az 1936–1939 között működő kolozsvári lengyel konzuli kirendeltség dokumentációjának a feldolgozása közben figyeltünk fel egy tematikai és logikai értelemben összefüggő iratsorozatra, amely árnyalhatja a XX. századi magyar–lengyel politikai kapcsolatokról a hazai és a lengyel közvéleményben döntően a két nép közötti barátság eszméjéből táplálkozó paradigmákat. A forrástanulmányunk mellékletében közölt iratok a kolozsvári lengyel alkonzul, Tadeusz Stapiński és az erdélyi magyar sajtóorgánumok között 1939 tavaszán–nyarán kialakult konfliktushelyzetet mutatják be. Mint ahogy majd látni fogjuk, a tanulmányunk alcímében foglalt tartalmi megjelöléssel szemben nem csupán egy sajtóorgánumot érintő „affér” története bontakozik ki előttünk, hanem valójában egy konfliktussorozat folyamata, ugyanis szinte nem volt olyan mérvadó erdélyi magyar napilap, amelynek az álláspontját a fent megnevezett lengyel

---

* A szerző varsói kutatásaihoz a Külgazdasági és Külügyminisztérium Klebelsberg Kunó-ösztöndíjában részesült. A tudományos kutatómunkát a helyszínen a Varsói Magyar Kulturális Intézet segítette, a szerző ezúton szeretne köszönetet mondani Tischler Jánosnak, a Varsói Magyar Kulturális Intézet igazgatójának és Keresztes Gáspárnak, az intézet kulturális titkárnak a kutatómunkához nyújtott szakmai és gyakorlati támogatásukért. Köszönet illeti Kovács István és Varga Endre László polonistákat, Meister Róbertet és Adam Dąbrowskit a forrásközlemény elkészítéséhez nyújtott segítségükért.

diplomata ne kifogásolta volna. Több okból kifolyólag is úgy véltük, érdeemes közzétenni ennek a konfliktushelyzetnek a mibenlétét tükröző összes diplomáciai jelentést.

Egyrészt a probléma rekonstruálása során nem jelentkeznek különösebb elágazások, bonyolult mellékszálak, ha az iratokat elolvassuk, egy „lineáris” cselekménysor rajzolódik ki előttünk, teljes egészében végigkövethetjük a konfliktus alakulását, s megragadhatjuk annak esetleges fordulópontjait is.

Másrészt a kérdést ily módon rekonstruálhatóvá tevő forrásegüttesnek vannak olyan elemei, amelyek önmagukban véve is különös érdeklődésre tarthatnak számot nemcsak a tudományos közösség, hanem a szélesebb értelemben vett magyarországi és erdélyi közvélemény részéről is. Elsősorban a Nyíró József magyar publicistával, íróval folytatott 1939. augusztus 10-i eszmecseréről készített feljegyzésére gondolunk,¹ amely az író politikai szerepvállalásáról és irodalmi munkásságáról zajló – s az újratemetése kapcsán a közelmúltban részben átpolitizálódott – társadalmi és tudományos vitát újabb adalékkal gazdagíthatja. Ebből a dokumentumból ugyanis következtetéseket lehet levonni arra vonatkozóan, hogy milyen volt Nyíró politikai orientációja 1939 derekán, s hogyan formálódott az ezt követő években. Úgy véltük tehát, hogy ezt a fokozott társadalmi és tudományos érdeklődésre számot tartó iratot nem lett volna célszerű önmagában, egy önálló forráspublikáció keretében, a konfliktushelyzet értelmezését segítő teljes kontextusából és egyéb összefüggéseiből kiragadva közzétenni.

Harmadrészt megjegyezzük, hogy a két világháború közötti lengyel diplomáciai szervek, a Külügyminisztérium és a külképviseletek iratanyaga a második világháború idején jelentős mértékű pusztulást szenvedett el. Például a bukaresti lengyel nagykövetség és konzulátus irattára nagyrészt megsemmisült a világháború alatt. A romániai lengyel külképviseletek bezárását követően, 1941 januárjában, a két misszió irattárát először Isztambulba, majd Pretoriába menekítették. A két irattár szétszórta maradványai három hullámban, az 1950-es és 1960-as években is az utóbbi helyszínről, Dél-Afrikából kerültek vissza Lengyelországba.² A konzulátus anyagából mindössze 12 dosszié maradt az utókorra, s a nagykövetség irattárának több mint 500 ügyszerűből álló, a háborús kálváriát túlélő része döntően gazdasági érvényű forrásokat tartalmaz, amelyek a lengyel-román gazdasági kapcsolatok kutatásában nyújthatnak segítséget, a nagykövetség diplomáciai tevékenységére

1 Lásd a 9. sz. iratot.

2 Lásd: *Inwentarz Akt Ambasady (do roku 1938 Poselstwa) RP w Bukareszcie z lat 1919–1940 (1941)*. Opracował: Edward Kołodziej. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Warszawa, 2002, 21.

vonatkozó okmányok mennyisége igen csekély.³ Ezzel szemben, majdnem egyedülálló módon, a kolozsvári konzuli kirendeltség teljes iratanyaga az utókorra maradt, éves szinten mind a titkos és bizalmas politikai, mind a sajtójelentések teljes sorozata másolatban fellelhető, sőt az iratanyag mennyiségének és intaktságának felmérésében segítő iktatókönyvek is tanulmányozhatók.⁴ Ezért is meglepő, hogy egy-egy elvéve felbukkanó hivatkozást leszámítva,⁵ még a lengyel történetírás sem használta ki ennek a forrásanyagnak a kutatásában rejlő lehetőségeket. Végső soron tehát a téma eddigi elhanyagoltsága önmagában véve is indokolja, hogy a lengyel diplomácia erdélyi hídfőállásának a működése során keletkezett iratok minél nagyobb számban, és lehetőleg teljes terjedelemben kerüljenek tudományos forgalomba.⁶

A konfliktus történetének „lineáris” jellege ellenére, a diplomáciai jelentések tanulmányozásához érdemes néhány körülményre felhívunk a figyelmet. Az erdélyi magyar sajtó történetéről korszerű monográfiát összeállító Fleisz János úgy véli, hogy az 1938–1940 közötti időszak a magyar sajtó „hanyatló” korszaka volt, ami abban is megnyilvánult, hogy a sajtó kezdett kiesni a közélet metszsvonalaiból, a legtöbb orgánus az egyszerű hírlap szintjére süllyedt, számos újságíró pedig elhagyta Erdélyt. A könyv szerzője a kedvezőtlen tendenciákat a királyi diktatúra 1938. február 11-i bevezetésére vezeti vissza, aminek a sajtóra nézve a legfontosabb konzekvenciája az lett, hogy a végtelenségig felerősödött a magyar sajtó életét addig is kedvezőtlenül befolyásoló hivatalos cenzúra. Ettől kezdve a lapokat a ko-

---

3 A lengyel történetírás így kénytelen volt más forráscsoportok alapján rekonstruálni a nagykövetség (1938-ig követség) történetét. Lásd: Dubicki, Andrzej: *Dzieje polskiej placówki dyplomatycznej w Bukareszcie (1919-1940)*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, 2014.

4 *Inwentarz akt Agencji Konsularnej RP w Cluj z lat 1936-1939*. Opracował: Marian Tarkowski. Warszawa, 1968, 1-5.

5 Lásd pl.: Skóra, Wojciech: *Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej. Organizacja, kadry i działalność*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń, 2006, 88.; Koreś, Daniel: *Tranzyt południowy. Problem organizacji kolejowego tranzytu materiału wojennego do Polski przez Rumunię w latach 1921-1939*. *Europa Orientalis. Studia z Dziejów Europy Wschodniej i Państw Bałtyckich*, 2014, No 5, 68.

6 Egyes korábbi tanulmányainkban már közöltünk magyar fordításban néhány iratot a kolozsvári konzuli kirendeltség anyagából. Lásd: Seres Attila: *Lengyel diplomácia és magyar kisebbség Erdélyben a '30-as évek végén*. *Pro Minoritate*, 2000. 3-4. sz., 206-218.; Seres Attila: „Nagy műveltségű magyar székely ember. Lengyelország nagy barátja”. *Lengyel diplomáciai iratok Márton Áron kolozsvári éveiről*. *Fons*, 2002. 1-3. sz., 433-457.

rábbiakhoz képest is nagyobb felügyelet alá helyezték, s a cenzúra mind gyakrabban írta elő, hogy milyen anyagokat közöljenek, a sajtószabadság mind jobban elsorvadt. A magyar lapok a cenzúra feltételrendszerében nem közölhettek kisebbségi sérelmeket taglaló információkat, tudósításokat, vagy a kormányzat kisebbségpolitikáját negatív színben feltüntető véleményeket.⁷ Mindez oda is vezetett, hogy – egyfajta kényszermegoldásként – az egyes orgánumokban előtérbe kerültek a külpolitikára, a belpolitikai hírek tekintetében pedig elsősorban a királyi család mindennapjaira, továbbá a kulturális életre és sportra vonatkozó hírek, tudósítások.⁸ Ha végiglapozzuk a korabeli magyar napisajtó-orgánumok 1939. évi számait, valóban feltűnő, hogy általában véve az első hasábjaiakon a vezető híreket a nemzetközi élet történései teszik ki, az egyes szerkesztőségi vezércikkek, kommentárok is a legtöbbször ezekből az eseményekből merítenek. 1939 tavaszának-nyarának legélesebb európai politikai, diplomáciai válsággóca a Danzig körüli konfliktus volt, nem véletlen tehát, hogy az erdélyi magyar sajtóban is az ezzel kapcsolatos híradások és kommentárok a vezető híryananyagok közé lépnek elő.⁹

Publikációnk kereteit jócskán túlfeszítené, ha a fentebb is jelzett konfliktus magvát jelentő ún. *danzigi válság* minden egyes nemzeti, nemzetközi, diplomáciai, gazdasági stb. vetületére kitérnénk. A kérdéskört a neves lengyel történész, Marek Kornat foglalta össze a legteljesebben egyik legutóbbi monográfiája fejezeteiben.¹⁰ A magyar történetírás részéről pedig elsősorban Halász Iván gazdagon adatolt tanulmányára kell felhívunk a figyelmet, amelynek segítségével képet alkothatunk a szabad város nemzetközi

7 Fleisz János: *Az erdélyi magyar sajtó története 1890–1940*. Pro Pannonia Kiadói Alapítvány, Pécs, 2005, 83–84.

8 Uo. 134.

9 Problémát jelentett ugyanakkor, hogy a külföldről érkező híreket, ugyancsak a cenzurális feltételek miatt, a magyar orgánumoknak egy-egy német, brit vagy francia sajtóügynökséget mint közvetlen hírforrást leszámítva, a legtöbbször a román állami hírügynökség, a *Rador* híryanagából kellett átvenniük. Fleisz: i. m. 110. Ez nemcsak a Lengyelországból, hanem a Magyarországról eredő információkra is vonatkozott, a lengyel állami távirati iroda, a PAT, vagy az MTI jelentései is számos esetben csak közvetetten, a *Radoron* keresztül juthattak el a magyar lapokhoz. Ennek fényében érthető meg, hogy Nyíró József és Somodi András miért kérték arra Stapińskit, hogy lássa el őket a hivatalos lengyel álláspontot tükröző híryanaggal. Lásd a 4. sz. iratot.

10 Lásd: Kornat, Marek: *Polityka zagraniczna Polski. Cztery decyzje Józefa Becka*. Wydawnictwo Oskar, Gdańsk, 2012, 242–543.

igazgatásának rendszeréről, kormányzati struktúrájáról és politikai berendezkedéséről az 1919–1939 közötti időszakban.¹¹

A danzigi válság tehát egy közismert problémahalmaznak tekinthető, s részben magyar történeti feldolgozásból is megismerhető, a forrásaink értelmezéséhez mindazonáltal érdemes két szempontot megadnunk. Mindenekelőtt rögzítsük az általunk publikált iratsor kronológiai kereteit. A válság *közvetlen* kiindulópontjának a történetírás Adolf Hitler német kancellár 1939. április 28-án a Reichstagban elmondott kétórás beszédét tekinti, melyben a német vezető semmisnek nyilvánította az 1934. január 26-án tíz évre kötött lengyel–német megemtetámadási egyezményt. Erre reagált József Beck lengyel külügyminiszter a Szejm képviselőházában elmondott beszédében május 5-én, melyben visszautasította a Lengyelország szuverenitását is érintő német követelések (a Berlin–Königsberg-autópálya Lengyelországon áthaladó szakaszának exterritorialitása, Danzig átadása) kielégítését.¹² Az ettől kezdve az európai politikai porondon intenzív diplomáciai manőverezéssel kísért konfliktus záróakkordja a Lengyelország elleni szeptember 1-jei német támadás lett, amelynek következtében a Második Köztársaság egykori területének nyugati része német megszállás alá került. Ez az a bő négyhónapos intervallum, amely kijelöli a forrásközlés kronológiai kereteit.

Másrészt nem árt aláhúznunk, hogy az 1919. évi versailles-i béke értelmében létrejövő, majd a politikai, gazdasági berendezkedését tekintve az azt követő danzigi–lengyel bilaterális egyezményeknek köszönhetően kiformalódó Danzig szabad város valójában nem is városállam volt, hanem egy nemzetközi igazgatás alatt álló törpeállam, amelynek – kerekítve – mintegy 1900 km-nyi területén a legnagyobb lakosságszámú névadó város mellett több mint 250 lakott település volt. Az így létrejött államalakulatot földrajzilag nyugati és déli irányból a lengyel Pomorze vajdaság vette körül, míg kelet felől, egy jóval rövidebb határszakaszon, ráadásul végig a Nogat folyása mentén, természetes határvonalat képezve, Kelet-Poroszországgal volt határos. A törpeállam lakossága az 1923. évi – ugyancsak kerekítve – 366 ezer főről folyamatosan gyarapodott, s 1939-re, a háború kitörésének pillanatában már meghaladta a 400 ezret. Noha a lengyel ajkú lakosság létszáma, elsősorban a lengyel állami hivatalnokok és családtagjaik betelepítése révén látványosan emelkedett, s az 1939. sorsdöntő évre, lengyel kútfők adatai szerint elérhette akár a 9%-ot is, a német etnikum a korszak

11 Lásd: Halász Iván: A nemzetközi felügyelet alatt élő lengyel városállamok az 1939 előtti Európában. Krakkó és Danzig szabad városok. *Történelmi Szemle*, 2015. 1. sz., 143–153.

12 A konfliktust közvetlenül kiváltó okokra lásd: Kornat: i. m. 242–307.

egészeben megőrizte uralkodó szerepét a terület etnikai összetételében.¹³ A Tadeusz Stapiński által a jelentéseiben citált magyar orgánumok többsége elismerte, hogy Lengyelországnak stratégiai gazdasági és kereskedelmi érdekei fűződnek a területhez.¹⁴ Ugyanakkor részben éppen emiatt, vagyis azért, mert ez az etnikailag szintiszta német terrénum mélyen beékelődött a lengyel állam gazdasági és földrajzi terébe, s azt mesterségesen választották el a német államszervezettől és a német etnikai törzsterülettől, az erdélyi magyar közvélemény és azzal együtt a magyar sajtóorgánumok is kisebbségi entitásként tartották számon.¹⁵

A válság kiéleződésekor az erdélyi magyar sajtóorgánumok számára a legnagyobb dilemmát az jelentette, hogy miként lehetne úgy kielégíteni a – jogosnak ítélt – német nemzetpolitikai ambíciókat, hogy azzal ne csorbuljon Lengyelország szuverenitása. Ha végigolvassuk a danzigi kérdésről írt híreket, kommentárokat, tárcákat és véleményeket, nem keletkezik olyan benyomásunk, hogy ezek az orgánumok a német kisebbségpolitikai törekvésekkel szimpatizálva a Második Köztársaság szuverenitásának a csorbítását, netán a lengyel államiság likvidálását kívánták volna. Az a racionális beismerés, hogy Beck május 5-i beszédének tükrében Lengyelország számára Danzig kérdése egyúttal szuverenitási kérdés is, és a megoldás semmiképpen nem lehet a kialakult államjogi *status quo* megváltoztatása, vagyis végső soron a német–lengyel ellentétek áthidalhatatlanok,¹⁶ a négy hónap alatt a

13 Halász: i. m. 145–146.

14 Erre a teljesség igénye nélkül lásd pl.: Danzig német város – írja a német sajtó, Danzig Lengyelország kapuja – hangoztatják a lengyel lapok. *Keleti Újság*, 1939. június 22., 1.; A danzigi kérdés – lengyel szempontból. *Keleti Újság*, 1939. június 23., 5.; Polyák István: Lengyel korridor vagy Pomorze vajdaság? Földrajz, történelem és nemzetiségi viszonyok. *Magyar Lapok*, 1939. július 4., 6.; Danzig körül. *Keleti Újság*, 1939. július 7., 1.; Danzig város helyzete a mai nemzetközi szabályozások szerint. *Magyar Lapok*, 1939. július 9., 4.; A danzigi játék. *Brassói Lapok*, 1939. augusztus 11., 1.; Mit jelent Danzig gazdaságilag Németországnak és Lengyelországnak. *Brassói Lapok*, 1939. augusztus 27., 5.

15 Hozzá kell tennünk azt is, hogy a törpeállam nyugati sávjában élő autochton – tehát nem a lengyel állami betelepítések révén az 1920-as, 1930-as években odakerült –, mintegy 10 ezer főt kitevő szláv ajkú lakosságot, a *kasubokat*, sem a német, sem a magyar közfelfogás nem tartotta lengyelnek, hanem önálló etnikumnak. Erre lásd pl.: Danzig város helyzete a mai nemzetközi szabályozások szerint. *Magyar Lapok*, 1939. július 9., 4.

16 Ezt a legekleatásabban kifejező cikk: Lehetséges-e a megegyezés a danzigi kérdésben? *Keleti Újság*, 1939. augusztus 20., 1. Igaz, volt olyan nézőpont is, Körösi Sándornak, a Brassói Lapok publicistájának a – Stapiński által kifogásolt – véleménye, mely szerint, ha korábban, az. ún. szudétanémet válság nyomán Hitler nem kebelezi be

lapok hasábjain végig annak reményével kombinálódik, hogy talán lehetséges valamiféle, mindkét felet kielégítő, az európai hatalmak által szavatolt kompromisszumos diplomáciai megoldás. Feltűnő, hogy még az 1939. augusztus 23-i német-szovjet megnemtámadási egyezményt is – amelynek titkos záradéka valóban megpecsételte Lengyelország sorsát – úgy értékelte az erdélyi magyar sajtó, hogy az ugyanúgy lehet egy békés kibontakozás kezdete, mint egy háborús *casus belli*.¹⁷ Ezt a lélekállapotot talán Halász Sándornak a *Brassói Lapok* 1939. augusztus 27-i számában megjelent kommentárja tükrözi a legérzékletesebben, melyben a szerző kifejtette, hogy a háború lehetőségével „száz százalék számol, de csak tíz százalék hiszi”.¹⁸ Ez a bizonytalanság uralta az erdélyi magyar közvéleményt még augusztus 31-én, egy nappal a háború kitörése előtt is. A *Keleti Újság* szeptember 1-jén reggel megjelent száma az előző napi éjféλι szerkesztőségi zárás miatt nyilván még nem tudósíthatott a hajnali 4:45 perckor megindított német támadásról, de a világpolitikai eseményekkel kapcsolatos hangulatot hitelesen átadta: „Még nincs eredmény, még tart a feszültség, és talán maguk a dolgokhoz legközelebb állók sem tudják: békére virradunk-e holnap vagy háborúra?”¹⁹

Azzal együtt azonban, hogy az erdélyi magyar orgánumok, mint írtuk, elismerték Lengyelország Danzighoz fűződő stratégiai, gazdasági, kereskedelmi és infrastrukturális érdekeit, ezek az argumentumok jóval kisebb mértékben estek latba, mint a danzigi német entitás és a Harmadik Birodalom közötti jogviszony kisebbségi szempontból igazságosnak vélt rendezése. Az erdélyi magyar publicisták a danzigi németiség és Németország affinitásait sokkal inkább a kisebbségi léthelyzet perspektíváiból, mintsem gazdasági

---

Csehszlovákiát, Beck minden bizonnyal hajlott volna arra, hogy kielégítse a Führer két legfontosabb, s a cikkíró szerint „méltányosnak” is tartható követelését, Danzig átadását és az exterritorális átjáró biztosítását a korridoron keresztül. Ezt 1939 márciusának végétől a lengyel diplomácia már semmiképpen nem engedte volna meg, mert okult Csehszlovákia sorsából: a Szudéta-vidék 1938. őszi elcsatolását a csehszlovák államiság teljes felszámolása követte 1939 márciusában. Lásd: Körösi Sándor: Az agyonkezelt danzigi seb. Miért odázódott el a végsőig a mindenekelőtt fájlalt német sérelem? *Brassói Lapok*, 1939. május 7., 9.

17 A nagy fordulat. *Keleti Újság*, 1939. augusztus 25., 3.; Árvay Árpád: Az új helyzet. *Magyar Lapok*, 1939. augusztus 27., 1-2.; Körösi Sándor: A poraiból megélemedett Rapallo. Rathenautól Ribbentropig és Csicserintől Molotovig. *Brassói Lapok*, 1939. augusztus 27., 9-10.

18 Halász Sándor: Kilátások, tervek és megoldások. *Brassói Lapok*, 1939. augusztus 27., 10.

19 Danzig útja a hanzavárosságtól a háborús okig. *Keleti Újság*, 1939. szeptember 1., 7.

érvekből kiindulva ítélték meg, hiszen Nagy-Románia 1919–1920. évi nemzetközi jogi értelemben vett megalakításakor az etnográfiai, etnikai érveket ugyanúgy felülírták a gazdasági szempontok, (például közismert, hogy a Szatmárnémeti–Nagyvárad vasútvonal stratégiai jelentősége miatt szintiszta magyar lakosságú sáv került Romániához) ami kisebbségi szemmel nézve igazságtalan helyzetet teremtett.

Mint az általunk közölt iratokból látszik, Stapiński úgy ítélte meg a helyzetet, hogy erélyes intervenciójának köszönhetően az erdélyi magyar orgánumok a danzigi konfliktus kapcsán objektívebb cikkeket kezdtek közölni, igyekeztek méltányolni a lengyel szempontokat, s felhagytak a – saját szavaival élve – „lengyelelleses támadásokkal”.²⁰ Kiderül az is, hogy Nyíró József, a *Keleti Újság* főszerkesztőjeként két alkalommal is felkereste őt, hogy tisztázza a kialakult helyzetet, először 1939. június 20-án Somodi András lapigazgatóval közösen,²¹ majd augusztus 11-én egymagában.²² Az erről szóló két feljegyzést olvasva olyan benyomásunk keletkezhet, mintha a *Keleti Újság* szerkesztőségében tényleg megrettentek volna a lengyel diplomata váratlanul határozott fellépése láttán, s Nyíró valóságos Canossát járt nála annak érdekében, hogy demonstrálja a Lengyelország és a lengyel nép iránti szimpátiáját.

Nyíró augusztus 11-i közléseiből azt szűrhetjük le, hogy helyteleníti Magyarország elköteleződését a tengelyhatalmak és Németország mellett, s a politikai beállítódását tekintve inkább azon magyar politikusok felé húz, akik a Harmadik Birodalom egyre erősödő geopolitikai térnyerésének és Magyarországra nehezedő nyomásának az ellensúlyozására az angolszász hatalmakhoz és Lengyelországhoz fűződő viszony megerősítésében látják a kiutat. Nyíró erre vonatkozó gondolatait egy beszélgetőpartner, egy kívülálló fél, egyúttal az információ precíz és hiteles megőrkítésében érdekelt diplomata jelentéséből ismerjük meg, tehát biztosak lehetünk benne, hogy amit a diplomata bizalmasan lejegyzett, az úgy is hangzott el ezen a beszélgetésen. Mindazonáltal a beszélgetés jellegéből egy súlyos dilemmánk is fakadhat. Vajon Nyíró mondanivalója mennyire volt előre megtervezett és megkomponált, és milyen messze ment el az ilyenkor szinte kötelezően megkövetelhető diplomatikusság betartásában? Csupán egy gesztusértékű, a konfliktus elsimítását szolgáló taktikai lépéssel állunk szemben vagy egy őszinte „vallomással”, amelyből hitelesen leszűrhetőek Nyíró nézetei? Nem árt, ha pszichológiai értelemben megpróbáljuk beleképzelni magunkat abba

20 Lásd a 8. sz. iratot.

21 Lásd a 4. sz. iratot.

22 Lásd a 9. sz. iratot.

a szituációba, amibe Nyíró ezúttal került: elmegy egy olyan diplomatához, aki megharagudott rá, ráadásul a beszélgetésük során utóbbi van „birtokon belül”, a lengyel külképviselet exterritoriális jogokkal felruházott irodájában kell vele farkasszemet néznie.

Érdemes ennek kapcsán még egy apró mozzanatra kitérnünk. A Stapiński és Nyíró közötti első, június 20-i találkozóra nem sokkal azután került sor, hogy a *Keleti Újság* szerkesztőségét és azt a nyilvánosság előtt főszerkesztőként reprezentáló Nyíró személyét súlyos támadás érte. Az *Új Magyarország* című kormányparti napilap június 14-i számának a szerkesztőségi vezércikkét jegyző ismert publicista, Rajniss Ferenc²³ azt írta, hogy – a saját szóhasználata szerint – „a magyarság szégyenére” az erdélyi zsidó lapok nem támogatják Csáky István május 14-i soproni választási beszédében foglalt javaslatát Románia számára az erdélyi magyar kisebbség ügyének széleskörű, egyezményes rendezésére. Külön is kiemelte a *Keleti Újságot*, mint olyan orgánomot, amely a Szovjetunióért lelkesedik, vagyis ezzel burkoltan azt kívánta sugallni, hogy a lap szerkesztősége a kommunista eszmeiség talaján áll. Rajniss úgy vélte, hogy a megnevezett napilapok külpolitikai téren megmutatkozó pluralitása csak eszköz a román propaganda kezében, amely ennek manifesztaálásával akarja elhitetni a világgal, hogy a magyar kultúra szabadon fejlődik Romániában.²⁴ Az *Új Magyarország* szerkesztősége gyorsan, már a következő napi számában egy helyreigazítást tett közzé, melyben leszögezték, hogy a *Keleti Újság* neve csak tévedésből, elírás következtében került a cikkbe, s a szerző valójában a cionista *Új Keletre* gondolt,²⁵ ami hihető is, hiszen, mint említettük, Rajniss gondolatmenetének céltáblái kifejezetten az erdélyi magyar nyelvű zsidó orgánumok voltak. Noha a *Keleti Újság* június 18-án egy szerkesztőségi kommentárban lezártnak deklarálta az ügyet,²⁶ a gyors helyreigazítás ellenére Rajniss provokatív cikke kisebbségre vihart kavart, a *Keleti Újság* szerkesztősége mellett

23 Rajniss Ferenc (1893–1946) szélsőjobboldali publicista, politikus. 1939-ben a kormánypart, a Magyar Élet Pártjának képviselője (Dombóváron jutott mandátumhoz), majd átlépett az Imrédy Béla alapította Magyar Megújulás Pártjába. 1939-ben az *Új Magyarország* szerkesztője. 1944. október 16-tól 1945. március 7-ig a Szálasi-kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere. A Népbíróság a háború után bűnösnek ítélte, és kivégezték. Életrajzát részletesen lásd: *Szálasi minisztere voltam. Rajniss Ferenc naplója*. Összeállította, a bevezető tanulmányt és a lábjegyzeteket írta: Sipos Péter. Palatinus Kiadó, Budapest, 2001. /Korok és dokumentumok/

24 Rajniss Ferenc: Románia és az európai béke. *Új Magyarország*, 1939. június 14. 1.

25 Hibaigazítás. *Új Magyarország*, 1939. június 15., 9.

26 Érdekes sajtóvita középpontjába került Budapesten a *Keleti Újság*. *Keleti Újság*, 1939. június 18.

a következő napokban több magyarországi napilap is kiállt, külön is védelmükbe véve annak főszerkesztőjét.²⁷ Ezzel együtt szinte biztosan állítható, hogy Rajniss cikke sebet ejtett Nyíron. Ugyanazt érezhette, amit ezzel kapcsolatban a *Magyarország* című lap fogalmazott meg: „ebben az esetben a tájékozatlanság még nagyobb bűn, mint a rosszhiszeműség”.²⁸ Láthatjuk, hogy június 20-ról visszatekintve mindössze két nap telt el azóta, hogy a *Keleti Újság* kifejtette az ezzel kapcsolatos álláspontját. Ez befolyásolhatta Nyíró és Somodi tárgyalási pozícióját a lengyel diplomatával folytatott megbeszélésen, hiszen nyilvánvaló volt, hogy egyikük sem akar egy újabb, né tán nemzetközi hullámokat keltő sajtóbotrányt a saját nyakába akasztani. Talán ezzel is magyarázható, hogy viszonylag rugalmasan álltak a lengyel diplomata kívánságaihoz, s mihamarabb el kívánták simítani az ügyet.

Ehelyütt kívánunk élni a forráskritika eszközével. Stapiński egyik fő érve az volt, amit kártyaként használt nemcsak a *Magyar Lapok* szerkesztőségének írt tiltakozó levelében,²⁹ hanem a báró Bothmer Károly kolozsvári magyar konzullal folytatott eszmecserein is,³⁰ hogy Magyarország kizárólag Lengyelországnak köszönheti, hogy Kárpátalja területe visszatért Magyarországhoz. Ezzel nyilván azt is nyomatékosítani kívánta, hogy az erdélyi magyar sajtó álláspontja méltatlan és hálátlan. Mai tudásunk szerint azonban bizonyosan kijelenthetjük, hogy Stapiński állítása nem felelt meg a valóságnak. Ha végigtekintünk a Kárpátalja visszaszerzésére irányuló magyar diplomáciai és katonai manőverek történetén 1938–1939 fordulóján, világosan látszik, hogy ennek a revíziós célkitűzésnek a sikere leginkább Németországtól függött. Az első bécsi döntés után Budapest két ízben is előkészületeket tett egy önálló katonai akcióra Kárpátalja visszaszerzése érdekében, a tényleges fegyveres beavatkozásnak azonban mindkét alkalommal Németország, illetve személyesen a kancellár erélyes tiltakozása vette elejét, először 1938. november 21-én, majd 1939. február 12-én. 1939. március 10-én, ennek ellenére, a Minisztertanács ismét úgy határozott, hogy amennyiben Németország megszállja a cseh területeket és Szlovákia függetlenné válik, Budapest Berlin beleegyezése nélkül is megindítja a csapatait. A németek akaratával azonban ez esetben sem kellett szembeszállni, sőt mint az közismert, Kárpátalja visszacsatolására így is Berlin jóváhagyásával

27 Lásd pl.: Csutika tévedése. *8 Órai Újság*, 1939. június 16., 9.

28 Súlyos gyanúsítás érte több erdélyi magyar lap szerkesztőségét az egyik reggeli koránnyelap hasábjain. *Magyarország*, 1939. június 15., 7.

29 Lásd a 7. sz. iratot.

30 Lásd a 2–3. sz. iratot.

kerülhetett sor.³¹ Hitler ugyanis március 12-én megüzente a magyar kormánynak, hogy Csehszlovákia feldarabolását hamarosan napirendre fogja tűzni, el fogja ismerni Szlovákia függetlenségét, de a ruszinszkói Volosin-kormány esetében 24 órán át nem fog ugyanilyen garanciát adni, és erre az intervallumra szabad kezet biztosít Budapestnek. Mivel az önálló magyar katonai akció megindítását eredetileg március 18-ra tűzték ki, a magyar kormányt váratlanul érő német impulzus miatt azt még előre is kellett hozni március 15-re.³²

1938 őszére Lengyelországnak jól felfogott érdekévé vált, hogy Kárpátalja Magyarországhoz kerüljön. Egyrészt ezzel a territoriális változással Magyarország és Lengyelország között közös határ jött volna létre, ami stratégiai jelentőséggel bírt a lengyel vezetés számára. Másrészt ezzel Varsó kiküszöbölhette azt is, hogy egy - esetleg német bábaskodás mellett működő - ukrán államalakulat jöjjön létre a kárpátaljai területeken, amely a nagyszámú galíciai ukránság szeparatista törekvéseinek a bázisául szolgált volna. Az igaz, hogy a müncheni négyhatalmi döntést követően a lengyel katonai vezetés - Magyarországgal együtt - kivette a részét az akkor még Csehszlovákiához tartozó régió destabilizálásából. Mint ismeretes, a lengyel vezérkar még az első bécsi döntés előtt, 1938. október 7-én parancsot adott a „feszítővas” (lengyelül: *tom*) fedőnevű hadművelet megindítására, amelynek keretében lengyel területről diverzáns alakulatokat dobtak át csehszlovák felségterületre. Lengyel történészek szerint ugyanakkor a kárpátaljai diverzáns akciókra vonatkozó parancs kiadásának gyorsasága arra enged következtetni, hogy nem történt meg a megfelelő koordináció a magyar féllel, és Varsó reflexszerűen lépett, mert attól tartott, hogy a közös határvonal meghúzására a Reich által diktált feltételek szerint kerül majd sor.³³ Ráadásul a katonai akciók összehangolásától a magyar diplomácia is ózdkodott: már az első bécsi döntés után, a november 21-i és 25-i minisztertanácsai ülésen Kánya Kálmán külügyminiszter azt hangoztatta, hogy a „ruszin helyzet” nem magyar-lengyel, hanem német-lengyel probléma, s ha a lengyelek reguláris csapatokkal avatkoznak be, akkor Németország a német-lengyel problémák egész sorát (Danzig, önálló ukrán állam) fogja

---

31 Erre részletesen lásd: Fedinec Csilla: „*A magyar szent koronához visszatért Kárpátalja*” 1938–1944. Jaffa Kiadó, Budapest, 2015, 58–78.

32 B. Stenge Csaba: Magyar hadműveletek Kárpátalján. In Fedinec Csilla (szerk.): *Kárpáti Ukrajna. Vereckétől Husztig. Egy konfliktustörténet nemzeti olvasatai*. Kalligram Kiadó, Pozsony, 2014, 93. /Regio Könyvek/

33 Cichoracki, Piotr - Dabrowski, Dariusz: Az 1939-es kárpátaljai események lengyel nézőpontból. In Fedinec Csilla (szerk.): i. m. 201.

felvetni. Noha 1939 januárjában és februárjában a lengyel diplomácia is tett még arra irányuló erőfeszítéseket, hogy Magyarország ne rendelődjön alá Németországnak, s Varsó és Budapest összehangolja a politikai és katonai szándékait adott esetben egy még hosszabb közös határvonal megteremtése érdekében,³⁴ tény az, hogy Lengyelország végül sem katonai, sem politikai értelemben nem befolyásolhatta a végeredményt.

A dokumentumokat, illetve a Stapiński által inkriminált cikkeket elolvasva mindenki maga mérlegelheti, hogy mennyire volt szükségszerű és indokolt, hogy a lengyel diplomata ilyen határozottan és erélyesen lépjen fel az erdélyi magyar orgánumokkal szemben, bevonva a két fél konfliktusába a magyar diplomáciát is. Ha a lengyel diplomata attitűdjének a pszichés vetületét szeretnénk valahogy megérteni, röviden annyit érdemes csak mondani, hogy a Danzig körüli kötélhúzásra klasszikusan illik az a helyzetleírás, amit az idegek harcaként szoktak jellemezni.³⁵ Ezzel együtt nem szabad említetlenül hagyni, hogy a jogász végzettségű Stapiński pontosan tudta, hogyan működik a sajtó, hiszen a diplomáciai karrierjének megkezdése előtt, hosszú éveken át lapszerkesztőként dolgozott, az 1920-as, 1930-as évek fordulóján a *Przyjaciela Ludu* című lap társszerkesztője volt. 1934. január 1-től – feltehetőleg – 1936. május 31-ig pedig az ostravai lengyel konzulátuson dolgozott sajtóattaséként.³⁶ Ez a külképviselet a lengyel kormányzat egyik stratégiai diplomáciai posztjának, egyúttal nemzetpolitikai hídfőállásának számított: ez volt az a misszió, amelynek feladatkörébe tartozott, hogy a lengyel állam részéről a csehszlovák területen található, a lengyel forrásokban *Zaolziének* vagy *Cieszynski Śląsk*nak nevezett földrajzi egységben élő mintegy 100 ezer fős lengyel kisebbség társadalmi és kulturális önszerveződéséhez diplomáciai támaszt és segítséget nyújtson.³⁷ Stapiński, az itteni attaséi szolgálata idején aktív nemzeti agitációt folytatott, a személyét a prágai lengyel követnek és az ostravai konzulnak is meg kellett védenie egy-egy alkalommal. A lengyel történetírás már korábban kiderítette, hogy ő volt az, aki – nyilvánvalóan a lengyel külügyi szervek tudtával és támoga-

34 Uo. 203–204.

35 Ahogy azt éppen a *Brassói Lapokban* egy 1939. augusztus 11-én megjelent cikk találan megfogalmazta, a Danzig körüli kötélhúzás leginkább egy olyan állóháborúra emlékeztet, amelyben a felek egy idő után sokkal nehezebben fogják elviselni, hogy a csendes lövészárkokban heverjenek, mintsem hogy valamilyen módon kikényszerítsék a konfliktus eldöntését. A danzig játék. *Brassói Lapok*, 1939. augusztus 11., 1.

36 Lásd: Bestry, Jerzy: *Służba konsularna Drugiej Rzeczypospolitej w Czechosłowacji*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław, 2005, 188.

37 Uo. 163–187.

tásával – Tomasz Janowicz álnéven egy könyvet publikált, amely a terület lengyel revindikációjának jogosságára vonatkozó érvrendszert propagálta.³⁸ A kötetben ráadásul végig dehonesztáló módon ír a csehekről.³⁹ Nyilvánvalóan a csehszlovák hírszerzés is tudott róla, hogy a könyv az ostravai lengyel külképviselet egyik diplomatájához köthető, ugyanis a csehszlovák diplomácia részéről Stapiński neve is hivatkozási alapul szolgált a Lengyelországgal szembeni csehszlovák propagandakiadványok legitimációjához, még jóval azután is, hogy áthelyezték őt a bukaresti lengyel konzulátusra.⁴⁰ Végző soron Stapiński, a korábbi lapszerkesztői múltjából és a diplomáciai propagandában rendkívül nehéz terepen szerzett tapasztalataiból kifolyólag meglehetősen erős páncélzattal rendelkezett ahhoz, hogy egy ilyen drasztikus lépést vállalni merjen.

Mivel Stapiński nem tudott magyarul, a cikkek szó szerinti szövegét csak közvetett fordításban ismerhette meg, a konzuli kirendeltség fordítója, a feltehetőleg erdélyi szász származású, de románul és magyarul is jól tudó Wilhelm Wildt először németre ültette át őket,⁴¹ így Stapiński a német szövegváltozatot használta a saját lengyel fordításaihoz. Az eredeti, magyar nyelvű szövegek emiatt többszörös áttéten mentek keresztül, ezért élnünk kellett a gyanúval, hogy a magyar nyelvű cikkek eredeti értelme torzult vagy más hangsúlyokat kapott a végleges lengyel jelentésben, tehát Stapiński végző soron mást jelentett, mint amit az adott cikk szerzője kódolni szeretett volna a nyilvánosságnak. Külön filológiai munkát jelentett ezért, hogy összevessük a jelentésekben is citált hosszú lengyel nyelvű idézeteket a magyar nyelvű eredetivel. Ennek során megállapíthattuk, hogy az elsődleges magyar variánsok és a lengyel „végtermékek” között nincsenek hűsbavágó tartalmi különbségek, a cikkek eredeti mondanivalója nem módosult vagy torzult, a lengyel nyelvű idézetekből csupán az újságírói nyelvezetre jellem-

38 Lásd: Kozeński, Jerzy: *Czechosłowacja w polskiej polityce zagranicznej w latach 1932-1938*. Instytut Zachodni, Poznań, 1964, 89. / *Prace Instytutu Zachodniego*. Nr. 36./

39 A könyv teljes bibliográfiája: Janowicz, Tomasz: *Cześć. Studium historyczno-polityczne*. Kraków, 1936.

40 Kazimierz Kamiński, Marek: *Szkice z dziejów Polski i Czechosłowacji w latach trzydziestych XX wieku*. Wydawnictwo Neriton, Warszawa, 2014, 68.

41 A magyar tolmács és fordító nevét az egyik jelentésből tudjuk meg. Wildt-et 1939. március 24-én behívták a hadseregbe, feltételezhető azonban, hogy a kárpátaljai események miatt elrendelt mozgósítás után nem sokkal hazaengedték. Mivel nem lehetett egyszerű Kolozsváron mind németül, mind románul, mind pedig magyarul kiválóan tudó személyt találni, minden bizonnyal az 1939. tavaszi-nyári sajtójelentések magyar nyelvű anyagát ő fordította a lengyel konzuli kirendeltségen. Stapiński jelentése Mikuckinak. Kolozsvár, 1939. március 25. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 3, Str. 60.

ző finom stilisztikai vonások hiányoznak, a diplomáciai jelentések rövidebben és tömörebben adják vissza a magyar nyelvű cikkek lényegét.

Abban, ahogy az erdélyi magyar kisebbség megnyilvánult a Lengyelország szeptember 1-jei lerohanása utáni időben, Stapiński csak a maga igazát vélte felfedezni. Legalábbis abban, ahogyan ő maga ezeket a megnyilvánulásokat érzékelte és interpretálta. A háború kirobbanását követő napon, szeptember 2-án kelt jelentésében leírta, hogy Kolozsváron, a helyi románság részéről több helyütt is szimpátiamegmozdulásokat tapasztalt: az akkori Regina Maria (Deák Ferenc) utcában, a *Tribuna* című lap szerkesztőségének székháza előtt nagyon sok román fiatal demonstrált Lengyelország mellett, hangosan a lengyeleket éltetve. Ugyanaznap egy fiatalokból álló küldöttséget is fogadott, akik azt kérték tőle, hogy a lengyel kormányzat részéről mihamarabb tegyék lehetővé számukra, hogy Lengyelországba utazzanak és csatlakozzanak a honvédő hadsereghez. Ebben a jelentésben külön kiemelte, hogy a magyar kisebbség részéről addig egyáltalán nem tapasztalt hasonló, Lengyelországgal közösséget vállaló, a lengyelség iránti empátiát kifejező megmozdulást vagy állásfoglalást.⁴²

Ez lehetne akár a jelen írásunkban bemutatott történet mementója is. Ezzel együtt nem árt, ha a Tadeusz Stapiński és az erdélyi magyar lapok közötti konfliktus legfőbb – és egyúttal fájó – tanulságát megjegyezzük. A magyar és lengyel nemzet közötti évszázados, és a két nép kollektív emlékezetében generációról generációra áthagyományozódó, kétségtelenül létező barátság ethoszát nem tudjuk kizárólagos megközelítési keretként alkalmazni, amikor a két nemzet történelmi kapcsolatait kívánjuk leírni, a nemzetközi politika, vagy a két ország belső fejlődéstörténete eredményezhet olyan fordulatokat, amikor a két nemzet egyes érdekvezérelt politikai, gazdasági vagy társadalmi entitásai összeütközésbe kerülhetnek egymással. Az erdélyi magyar kisebbség azon vágya, hogy egyesüljön az anyaországgal, 1939 tavaszán–nyarán, az adott hatalmi konstellációban egy olyan trend keretében teljesülhetett be, amely európai szinten revidálja az első világháború után kialakított államrendszert, s maga után vonja azt, hogy az egyes államok határai még jobban lefedjék az etnikai határokat. Ez, ugyanebben a hatalmi konstellációban, disszonanciában állt az első világháború után, majd másfél évszázados hiátust követően beteljesülő lengyel állameszmény azon fundamentumával, hogy a független államiság csak az első világégés után kiharcolt szuverenitás sértetlensége és a teljes területi integritás talaján őrizhető meg.

42 Stapiński jelentése Roger Raczynski bukaresti nagykövetnek. Kolozsvár, 1939. szeptember 2. AAN, Agencija Konsulara R. P. w Cluj, Sygn. 3, Str. 278–279.

Iratok⁴³**1. Tadeusz Stapiński⁴⁴ kolozsvári alkonzul jelentése Adam Mikucki⁴⁵ bukaresti lengyel konzulnak a lengyel–német területi vita erdélyi visszhangjáról (részlet)***Kolozsvár, 1939. május 6.**(Gévelt másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 3, Str. 76–78.)*

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége

1939. május 6.

Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

Bizalmas

3/39. sz.

Konzul úrnak Bukarestbe

Erdély a lengyel–német konfliktusról

A német–lengyel konfliktus legújabb fejleményei óriási visszhangot keltettek Erdélyben, még akkor is, ha a román–magyar háborútól való félelmet nem váltottak ki. [...]⁴⁶

43 A dokumentumok eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattunk. A 7. számút kivéve az iratok mindegyike lengyel nyelvű gépirat, amelyeket saját fordításunkban adunk közre. A közismert magyar és lengyel államférfiak, politikusok, írók (Bethlen István, Teleki Pál, Csáky István, Eckhardt Tibor, Nyíró József, Józef Piłsudski, Edward Rydz-Śmigły) nevénél csak a diplomáciai jelentések tanulmányozása szempontjából releváns adatokat adtuk meg. A dokumentumokban előforduló lapok és cikkek címeit kurzívval szedtük. Amennyiben a mellékletünk lengyel nyelvű diplomáciai jelentéseiben a lengyel–német konfliktus forrását jelentő város neve a német politika kontextusában szerepel, azt – a korabeli magyar névhasználatnak is megfelelően – németes formában szerepel, azt – a korabeli magyar névhasználatnak is megfelelően – németes formában (Danzig) írtuk, amennyiben a lengyel nemzeti törekvések szempontjából kerül előtérbe a neve, meghagytuk a lengyel névváltozatot (Gdańsk). Noha a Stapiński jelentéseiben hosszan citált magyar nyelvű cikkek szövege elvileg magukból a megnevezett napilapokból is megismerhető lenne, mégis úgy döntöttünk, hogy azokat is a lengyel nyelvű iratban szereplő terjedelmükben, a magyar nyelvű változatot alapul véve közöljük. Ennek az oka egyrészt az, hogy ezzel közvetlenül, magából az iratból kikövetkeztethető, hogy mely állításokat kifogásolta leginkább a lengyel diplomata, másrészt az általa felvonultatott lapszámok közül – példának okáért – a *Jóesté!* május 6-i vagy a *Magyar Lapok* június 24-i száma nem érhető el az Országos Széchényi Könyvtárban.

44 Stapiński, Tadeusz (1895–1961) lengyel diplomata. 1934–1936-ban az ostravai lengyel konzulátus sajtóattaséja, 1936–1937-ben a bukaresti lengyel konzulátus beosztottja, 1937. március 1-től feltehetőleg 1940. augusztus 30-ig kolozsvári alkonzul. 1941–1942-ben a lengyel emigráns hadsereg Kárpáti Lövészhadosztályának katonája, a háború után az Egyesült Államokban telepedett le, ahol az *Ameryka-Echo* c. lengyel emigráns lap egyik szerkesztőjeként dolgozott.

45 Mikucki, Adam (1892–?) lengyel diplomata, 1935. július 1-től 1940. május 8-ig bukaresti konzul, majd 1940. november 6-ig főkonzul.

46 Innentől az erdélyi román és német politikai, társadalmi körök reakciójáról ír Stapiński. Nem közöljük.

A magyar kisebbség teljesen dezorientálódott a budapesti vezetők cikkcakkjai miatt. Általában elégedetlenség uralkodik Budapest politikai vonalával szemben, amely az erdélyi magyarokból kereskedelmi árut csinál az összes lehetséges európai piacon: Rómában, Berlinben és Bukarestben. Az egyik tekintélyes magyar kisebbségi vezető szájából hallottam azt a mondatot, hogy ha Budapest továbbra is így fog politizálni, akkor egy új európai háborúban Németország oldalán meg fogja tudni, milyen az, amikor még a mostani függetlenségét is elveszti. Ezeknek a magyar politikusoknak a szemében az egyetlen helyes irány az lett volna, ha Magyarország Lengyelországra támaszkodik, amelynek segítségével tompíthatná a német nyomást, és gyorsabban megegyezhetne Bukaresttel. Berlin brutális játékai a kisebbségi népcsoportokkal rendkívül felerősítették a német barátság tartósságába vetett hitet Magyarországon. A magyar kisebbség körében az a hír járja, hogy Teleki⁴⁷ és Csáky⁴⁸ Rómában azon igyekeztek, hogy a magyar koronát elfogadtassák az egyik olasz herceggel,⁴⁹ ami lehetővé tette volna, hogy megerősítsék Magyarország nemzetközi pozícióját.

A teljesség kedvéért hozzáteszem, hogy Erdély területén mostanság nyüzsögnek a Harmadik Birodalomból érkező németek, akiket különjáratú buszokkal hoznak. A románokhoz való viszonyulásuk nem túl barátságos. A németek jó étvágyának látványa az éttermekben mindig vidám kommentárokat szül: „ha állandóan ide járnak enni, a csontjainkat is egyék meg”.

Összefoglalva úgy vélem, hogy a mostani német-lengyel diplomáciai párbaj megerősítette a Lengyelország iránti rajongást és a Lengyelországba vetett hitet a román társadalomban, gyengítette a német kisebbség merészségét, a magyar kisebbség körében pedig erős kételyeket ébresztett Budapest uralkodó politikai vonalával szemben. De mindannyian ugyanúgy ítélik meg ezt a párbajt: az vagy tetemes mértékben felerősíti a háború

---

47 Teleki Pál gróf (1879–1941) magyar miniszterelnök (1939–1941 között másodjára).

48 Csáky István gróf (1894–1941) Magyarország külügyminisztere 1938–1941 között.

49 Teleki és Csáky 1939. április 18–20. közötti római megbeszéléseiről van szó. A tárgyalások menetét a hazai történeti irodalomban legrészletesebben bemutató monográfia szerzője nem említi olyan mozzanatot, mely szerint magyar részről felajánlották volna a magyar koronát valamely olasz hercegnek. Lásd: Réti György: *Budapest–Róma–Berlin árnyékában. Magyar–olasz diplomáciai kapcsolatok a Gömbös-kormány megalakulásától a berlini háromhatalmi egyezményig. 1932–1940.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 1998, 164–167. Ez már csak azért is életszerűtlennek tűnik, mert a királykérdést addigra lezárták Magyarországon, a legitimisták pedig az 1930-as évek végére már semmilyen befolyással nem rendelkeztek a politikai életben.

veszélyét, vagy a Führer eddigi győzelmi triumfusának az összeomlásához vezet.

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

2. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak az erdélyi magyar sajtó híradásairól a lengyel–német területi vitával kapcsolatban

Kolozsvár, 1939. május 11.

(Gévelt másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 114–117.)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége

1939. május 11.

Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

Bizalmas

323-a/30. sz.

Konzul úrnak Bukarestbe

A magyar kisebbségi sajtó a lengyel–német vitáról

A magyar kisebbségi sajtónak a német–lengyel vitával kapcsolatos cikkeinek hangnemét minimum szemérmetlennek kell nevezni. Míg ennek az erdélyi kisebbségnek a hivatalos orgánuma, a *Keleti Újság* hallgat, és száraz információkat tesz közzé, leginkább német forrásokból (főleg a lengyelországi német kisebbség „üldözéséről”), addig más „népszerű” lapok Lengyelországgal szemben ellenséges álláspontot foglalnak el. Alább idézünk a Brassóban megjelenő, széles körben elismert lap, a *Brassói Lapok* és az ugyancsak népszerű kolozsvári *Jóestét!* május 7-i számaiból.

A *Brassói Lapok* *Az agyonkezelt danzigi seb* című cikkében⁵⁰ úgy véli, hogy a Lengyelországnak és Görögországnak (a lap kihagyta Romániát) nyújtott angol garancia Kelet felé fordította a Reich tekintetét. A brit uralgó volt az oka annak, hogy a gdański kérdés a felszínre tört, és a további alakulását szükségszerűen Európa legveszélyesebb ügyévé tette. „Mert hiába, a Danzig-kérdés megoldásának szükségessége mindenképpen kiérlelődött, sőt csodálni lehet, hogy mostanig sikerült függőben tartani.” Németország számára a legnagyobb fájdalmat az elmúlt 20 évben a „korridor” jelentette. Egy bizonyos, demokratikus érzelmű zsidó újságíró egyszer azt írta: „Bármennyire nemzetközien és felülemelkedetten gondolkozzék és érezzen is az ember, a lengyel korridor a legkomiszabb zaklatás, ami méltatlan egy felnőtt emberhez. Mentés vagyok minden sovén előítélettől, de felháborít, hogy ebben az egyetlen éjjeli vonatban idegenek nyolcszor felköltének, összeturkálják a kofferemet, sőt a zsebeimet is átkotorásszák,

50 Lásd: Körösi Sándor: *Az agyonkezelt danzigi seb*. Id. kiad. 9.

pedig hát csak hazám egyik részéből a másikba utazom.” A magyar szerkesztő úgy véli továbbá, hogy ugyanezt gondolják az angolok is. Részleteket idéz Kenworthy *Will Civilization Crash?* című, 1927-ben megjelent könyvéből:⁵¹ „Németország elviselheti Elzász-Lotaringia, sőt még a Saarvidék⁵² elvesztését is, de az osztrákok csatlakozásának megtiltásába és tiszta német területnek Lengyelországhoz való csatolásába sohasem fog beletörödni... Senki, akinek az öt érzékszerve egészséges, nem tételezheti fel, hogy éppen a poroszok nyugodnának bele egyszersmindenkorra⁵³ abba, hogy Kelet- és Nyugatporoszországot a lengyel korridor kettészelje.” Hitler csak más fontosabb ügyek miatt egyezett bele abba 1934-ben, hogy altassa a danzigi kérdést. Most azonban a Reich úgy véli, hogy a danzigi kérdés megérett, ezért Hitler a beszédében javaslatokat tett annak rendezésére. A világ közvéleménye is a korridort és Danzigot tartotta a versailles-i egyezmény legnagyobb igazságtalanságának és a legvadabb bosszúnak. Biztos lenne, hogy Lengyelország elfogadná ezeket a javaslatokat. Lengyelországban ugyanakkor egyre jobban erősödik a Beck miniszter⁵⁴ politikájával szembeni ellenzék. A cikk azzal a következtetéssel zárul, hogy teljesen bizonyos, hogy Németország „el fogja szakítani” Danzigot és át fog kelni a korridoron.

Ennek a felháborító és dagályos cikknek az eredetijét csatolom a jelentésemhez.

A kolozsvári *Jóestét!* május 7-én a következőket írja:⁵⁵

„Éppen ezért rendkívül kényes Lengyelország helyzete is. Német vezető férfiak egy idő óta nem titkolják, hogy a Harmadik Birodalom igényt tart Danzigra és hamarosan visszacsatolni szándékszik azt. Már most tudni kell, hogy az adott viszonyok között Lengyelország számára Danzig életkérdést jelent. Határontúli kereskedelmi forgalmának legnagyobb része ugyanis Danzig kikötőjén át bonyolódik le. Felvetődhetik a kérdés: vajjon⁵⁶ nem lehetett volna másként megoldani a helyzetet? Hiszen előrelátható volt, hogy Németország, ha egyszer valamikor megerősödik, nem fogja túrni, hogy

51 Kenworthy, Joseph Montague (1886–1953) brit íróról és politikusról, liberális (1919–1926 között), majd munkáspárti (1926–1931 között) parlamenti képviselőről van szó. 1938–1942 között a Lordok Házának tagja. 1927-ben megjelent első munkájának teljes bibliográfiája: Kenworthy, Joseph Montague: *Will Civilization Crash?* With an introduction by H. G. Wells. E. Benn, London, 1927.

52 Sic!

53 Sic!

54 Beck, Józef (1894–1944) lengyel diplomata, Lengyelország külügyminisztere 1932–1939 között.

55 Lásd: Halász József: A moszkvai lépés háttere. *Jóestét!* 1939. május 7., 9.

56 Sic!

kettéhasítsák a törzsét, csak azért, hogy az így nyert korridoron át kikötőt biztosítsanak egy idegen országnak. [...] ⁵⁷ 1924-ben a szabad várostól nem messze nyugati irányban Lengyelország új hadikikötőt építtetett. Gdynia kétségenkívül ⁵⁸ kitűnő kikötőnek bizonyult és sokat ártott Danzig kereskedelmi forgalmának. Azonban úgy ez, mint különösen a korridor, erőltetett, természetellenes jelenség. Abban a pillanatban, amikor a Harmadik Birodalom esetleg ráteszi a kezét Danzigra és a hozzávezető útvonalra, Gdynia is elvész Lengyelország számára. Egyelőre fel sem becsülhető borzalmas gazdasági következménye lehetne ennek. Anglia azonban – amelynek annak idején nagy része volt, hogy a dolgok így alakultak – most, amikor már a lengyeleket elidegenítette a németek mellől, mossa a kezét és engedékenységet tanácsol a korridorról és Danziggal kapcsolatban. A helyzet tehát nagyon feszült. Igen sok függ attól, hogy a varsói politikusok – miután a szovjet is nehézséget okoz új külpolitikai állásfoglalásával – milyen magatartást fognak tanúsítani a legközelebbi jövőben. Tegyük fel, hogy a legvégsőre szánják el magukat. Katonai erejük ugyan elég jelentékeny, de Németország felkészültségével szemben előreláthatólag aligha tudnának helyt állani. Ebben az esetben milyen segítségre számíthatnak? Mert Angliát és Franciaországot földrajzi viszonyok gátolnák, hogy megfelelőképpen eleget tegyenek szerződéses kötelezettségüknek. [A gazdasági függést politikai függés fogja követni. A német sajtó Beck beszédét követően különféleképpen viselkedett: hol szelíden, hol kért, hol fenyegetett. Tudatta: a lengyel sajtó az egész lengyel nép sorsával játszik. A lengyel sajtó ugyanakkor nem engedte, hogy megfélemlítsék. A kancellár azon kijelentésére, hogy Danzig német volt és német is marad, a lengyel sajtó történeti érvekkel felelt, azzal, hogy Gdańsk a lengyel Visztula torkolatában fekszik, és csak két évszázada németesítették el. A német államnak Kelet felől két kellemetlen szomszédja volt: Csehszlovákia és Lengyelország. 1934-ben Hitler tíz évre szóló egyezményt kötött Lengyelországgal. Ez az egyezmény segítette a Reicht abban, hogy likvidálni tudja az első ellenségét. Csehország bekebelezése és a szlovák protektorátus létrehozása után jelentősen meghosszabbodott a lengyel határ, így 5 évvel az egyezmény aláírása után a német külügyminiszter betérjesztette Lengyelország nagykövetének a német követeléseket. Erre válaszul Beck miniszter Angliába utazott, és kölcsönös segítségnyújtási egyezményt kötött, s megerősítette a Franciaországgal kötött egyezményt. Beck beszédét emiatt hatotta át a magabiztosság, és az volt a végkicsengése,

57 Az eredeti cikkben itt következik egy mondat, amit Stapiński kihagyott a jelentéséből: „Danzignak 1922 óta közös vámterülete van Lengyelországgal.”

58 Sic!

hogy Lengyelország kész a tárgyalásokra, de azt elveti, hogy mindenáron megegyezzen.]”⁵⁹

Csak a magyar nyelvű zsidó lap, az *Új Kelet* e hó 6-i számában jelent meg nagyon jóindulatú álláspont, bár ez a cikk is kidomborította a Lengyelország és Németország katonai ereje közötti állítólagos aránytalanságot.⁶⁰

Tegnap a román nemzeti ünnep alkalmából⁶¹ találkoztam a magyar konzullal, Bothmer báróval.⁶² Annak idején, Kárpátalja elfoglalása után bejelentette nekem, hogy „majd elfogyasztunk egy közös ebédet, megiszunk egy üveg bort a lengyel–magyar barátság tiszteletére”, és koccintunk ennek a barátságnak a tartósságára. Most azzal mentegette magát, hogy családi okok miatt nem tudott eleget tenni ennek a szándékának, de ezt hamarosan „bepótoljuk” magunknak. Azt válaszoltam, hogy az ő kisebbségének orgánumaiban megjelent lengyelelles támadások miatt azt szeretném, ha elhalasztanánk a Magyarországnak nyújtott lengyel segítség megünneplését.⁶³ Újfént megerősítette, hogy nincs tudomása ilyen tartalmú cikkekről, ezért ma elküldtem neki az ominózus cikkek kivágatait.

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

59 A szögletes zárójelbe tett rész nem szerepel az eredeti cikkben, nem tudtuk kideríteni, hogy honnan vette az idézetnek ezt a részét Stapiński. Ezt a részt a lengyel nyelvű jelentésből magunk fordítottuk le.

60 Lásd: Beck lengyel külügyminiszter válaszolt Hitlernek. *Új Kelet*, 1939. május 6., 1.

61 A királyi Romániában május 10-e számította a legnagyobb nemzeti ünnepnek, amely a német eredetű román uralkodócsalád trónra jutásának szimbolikus évfordulójára volt visszavezethető. 1866-ban ezen a napon vonult be Hohenzollern-Sigmaringen Károly porosz herceg, az áprilisban népszavazással fejedelemmé választott uralkodó Bukarestbe. A kolozsvári ünnepségekről báró Bothmer Károly magyar konzul is küldött jelentéseket Budapestre. Lásd: Seres Attila: Antirevizionista kalotaszegi legények részút feltartott kézzel. A kolozsvári magyar konzul jelentései az 1939. május 10-i román ünnepről. *Pro Minoritate*, 2002. 2. sz., 119–138.

62 Bothmer Károly báró (1893–1971) magyar diplomata, 1935–1940 között a kolozsvári magyar konzulátus vezetője.

63 Erre lásd még a 3. sz. iratot.

3. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak a kolozsvári *Keleti Újság* június 18-i számában megjelent, Danzig és a német gyarmatok című cikkről

Kolozsvár, 1939. június 19.

(Gépelte másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 138–141.)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége	1939. június 19.
Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.	Elküldve 1939. június 19-én
323-a/38. sz.	Bizalmas
„Danzig és a német gyarmatok”	Konzul úrnak Bukarestbe

A Magyar Népközösség hivatalos orgánumának, a *Keleti Újságnak* e hónap 17-i számában⁶⁴ az alábbi cikk jelent meg *Danzig és a német gyarmatok* címmel:

„A németek elég világosan megmondták, hogy melyek a békés megegyezés feltételei: a danzigi kérdés rendezése és a német gyarmatok visszaadása. Annyi bizonyos, hogy kevesebbel nem érik be, s hogy Németország ma már annyira erős, hogy egyik kérdésben sem fog engedményeket tenni. Most tehát azt kellene megvizsgálni, vajjon⁶⁵ meg van-e a hajlandóság a nyugati nagyhatalmakban, hogy teljesítsék a német követeléseket.

A danzigi kérdés rendezése a Harmadik Birodalom egyik főkövetelése. Bizonyos, hogy az a népi teljesség, ami felé Hitler törekszik, a danzigi kérdés rendezése nélkül el nem érhető, nem szólva arról, hogy kezdettől fogva Danzig és a lengyel folyosó volt a legsúlyosabb német sérelem: már a weimari köztársaság is nehezen birkózott meg, gondolatlanul, és érthető, hogyha a hitleri Németország radikálisabb nemzeti önértetén még nyomasztóbb teher Keletporoszország⁶⁶ elszakíttóságának tudata. Az osztrák Anschluss megvalósítása, a szudéta-német kérdés⁶⁷ megoldása, a cseh demokrácia és állami önállóság megsemmisítése után alig képzelhető, hogy a Harmadik Birodalom ebből a német nemzeti szempontból legfájóbb kérdésben bármilyen hatalmas nyomás hatása alatt visszakoziert csinál, és éppen ezen a ponton ismeri el további érvényét annak a háború utáni, versaillesi⁶⁸ világrendnek, amelynek megváltoztatását kezdettől fogva legfőbb hivatásának vallja. A danzigi kérdésben tehát így vagy amúgy, de mégis kikényszeríteni

64 Ez nyilván Stapiński elírása. A cikk valójában a lap június 18-i számában jelent meg. Lásd: Danzig és a német gyarmatok. *Keleti Újság*, 1939. június 18., 1.

65 Sic!

66 Sic!

67 Sic!

68 Sic!

a döntést, s szemellátható,⁶⁹ hogy a nyári hónapokat egyfelől diplomáciai helyzetének megjavítására használja föl, másfelől azonban lázasan »készül minden eshetőségre«. Ha Németországban és a német élelmezés szempontjából fontos baráti államokban az idejű termést betakarítják, a német kormány valószínűleg napirendre tűzi a danzigi kérdést, még pedig úgy, hogy sem a közvetlenül érdekelt lengyelek, sem a nagyhatalmak nem fognak kitérni a döntés elől. Hogy Németország az alternatívák felállításában következetes, erről a múlt év szeptemberében alaposan meggyőződhetett Európa.

A másik kérdés, a német gyarmatok visszaadásának kérdése, már nehezebb és bonyolultabb, s a Harmadik Birodalomnak nincsen módja ahhoz, hogy olyan eszközökkel kényszerítse ki a döntést, mint az osztrák, a cseh, vagy a most napirenden lévő danzigi kérdésben.⁷⁰ A gyarmatokon Németország nem tud katonai erővel készhelyzetet teremteni – tehát, ha nem sikerül tárgyalóasztalhoz kényszeríteni a gyarmatbirtokos hatalmakat, akkor csak egy új nagyháborúban kerülhet sor a gyarmatok felosztására. A háború kimenetele pedig mindenki számára óriási kockázattal jár, még győzelem esetén is. Ezzel éppen úgy⁷¹ tisztában van a német diplomácia, mint az angol vagy a francia. Tehát igen valószínű, hogy Németország mindenképpen megkísérli a békés megoldást, s ezúttal Berlin fogja szorgalmazni a konferenciát. Az angolok biztosan nem zárkoznak el olyan mereven és olyan kategorikusan⁷² a német követelések teljesítése elől, mint ahogy a világsajtó egy része hirdeti. Biztosan többet ér Angliának a németek bekapcsolódása a világgazdaságba, mint néhány igen problematikus értékű gyarmat birtoka. Igaz, hogy egy ilyen elhatározás az eddigi angol imperializmus alapelveit támadná meg, s biztosan nem maradna hatás nélkül Anglia világhatalmi érdekére sem, de az angolok már régen nem lovagolnak elveken, s nem egyszer láttuk, milyen könnyedén tudja túltenni magát az angol kormány olyan presztízs megfontolásokon, amik miatt Palmerston⁷³ idejében még kardjára csapott volna.

---

69 Sic!

70 A jelentésben a szövegrész géppel aláhúzva, s mellette zárójelben egy megjegyzés olvasható: „a szerkesztőség aláhúzása”. Valójában a szerkesztőségi vezércikkben nincsenek aláhúzások.

71 Sic!

72 Sic!

73 Palmerston, Henry John Temple (1784–1865) brit államférfi. 1830–1834, 1835–1841, majd 1846–1851 között Nagy-Britannia külügyminisztere, 1855–1858, majd 1858–1865 között miniszterelnöke. Külügyminisztersége alatt az európai egyensúly gondolatának legfőbb képviselője.

De mert nem egedül Anglián fordul meg a döntés, hanem Franciaországban, Amerikán és Oroszországban is, s azonfelül a kisebb államoknak is van beleszólóvalójuk a világ sorsának alakulásába, ha tehát az összes vitás problémák általános és gyökeres rendezésére kerül sor, megint annyi szempontot és annyi érdeket kell majd összehangolni, hogy aligha várható egy minden irányban kielégítő megoldás. Ezen a ponton sokkal több nehézség tornyosul fel, mint a legbonyolultabb európai kérdés rendezése körül.”

A fentebbi cikkel kapcsolatban a mai napon a *Keleti Újság* főszerkesztőjénél, Dr. Somodi Andrásnál⁷⁴ határozott tiltakozásomat fejeztem ki, úgy a cikk tartalma, mint annak formája miatt. Csodálkozásomnak adtam hangot amiatt, hogy az erdélyi magyar kisebbség vezető orgánuma, amely eddig olyan gyakran manifestálta a Lengyelország iránti barátságát és háláját Kárpátalja visszatérése miatt, most a német sajtóval egyetemben elferdíti a tényeket. Közöltem vele, hogy tájékoztatni fogom a felettes szerveimet a magyar kisebbség hivatalos lapjának színeváltozásáról. Dr. Somodi nagyon zavart volt, elmondta, ami számomra már ezt megelőzően kiderült, hogy ő maga nem olvasta ezt a cikket, mivel a budapesti⁷⁵ irányadó helyről neki küldött cikkeket nem olvassa el tüzetesen. Búcsúzásképpen azt tanácsoltam neki, hogy okuljon ebből, és arra kértem, hogy olvassa el a cikket.

A Dr. Somodi szerkesztővel folytatott beszélgetés után az itteni magyar konzulhoz, az általam jól ismert Bothmer báróhoz mentem, aki egyszer meghívott engem egy ebédre Kárpátalja lengyel segítséggel történő visszacsatolása alkalmából, igaz, ezt az ebédet Bothmer úr, a „figyelmetlensége” miatt, végül nem is tartotta meg.⁷⁶ Amikor átnyújtottam neki a tiltakozásomat a magyar kisebbség vezető orgánumában megjelent cikk tartalma miatt, kijelentette, hogy nincs befolyása a magyar kisebbségre, a sajtó irányának a kijelölése végképp nem tartozik a hatáskörébe. Kifejtettem, hogy azért tiltakozom éppen nála, mert azt feltételeztem, hogy ez a cikk „irányadó budapesti köröktől” jön, amelyekkel ő mégiscsak hivatali összeköttetésben áll. Bothmer úr ettől érthető módon zavarba jött, és „privát” jelleggel biztosított afelől, hogy nem osztja a cikkben kifejtett álláspontot.

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

---

74 Somodi András (1888–1975) erdélyi magyar gazdaságpolitikus, hivatalnok, korcsolyaedző. Az első világháború idején Kolozsvár élelmiszerellátásáért felelt. 1926–1932 között az *Ellenzék* főszerkesztője, 1938–1940-ben a *Keleti Újság* lapigazgatója. A lap főszerkesztője nem ő volt, hanem Nyíró József.

75 Aláhúzás géppel az eredetiben.

76 Erre lásd még a 2. sz. iratot.

4. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak a Somodi Andrással és Nyíró Józseffel folytatott beszélgetéséről

Kolozsvár, 1939. június 20.

(Gépelte másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 3, Str. 146.)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége
Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

1939. június 20.

Elküldve 1939. június 20-án
ajánlott levélben

323-a/39. sz.

Bizalmas

A *Keleti Újság*

Konzul úrnak Bukarestbe

1939. június 19-i, 323-a/38. számú, a *Keleti Újság*ban Gdańsk kérdéséről szóló cikk ügyében írt jelentésemmel⁷⁷ kapcsolatban jelentem, hogy a mai napon eljött hozzám Somodi András és Nyíró József,⁷⁸ hogy bocsánatot kérjenek az említett cikk tartalma miatt. Garantálták, hogy hasonló tévedések többé nem fognak előfordulni. A magyar kisebbség orgánumának legközelebbi számaiban olyan cikkek fognak megjelenni, amelyek helyesbítik ezt a tévedést. Biztosítottak afelől, hogy a Lengyelország iránti barátság és a Lengyelországba vetett hit a magyarok részéről változatlan, és az adott kérdésben „nem voltak kellőképpen orientálva”. Arra kértek, hogy lássam el őket hivatalos vagy félhivatalos információval.

Közléseiket tudomásul vettem, és kijelentettem, hogy azok tartalmáról tájékoztatni fogom a felettes hatóságaimat.

Ennek megfelelően érdeklődöm, hogy a *Keleti Újság* szerkesztőségének, mint az erdélyi magyar kisebbség orgánumának nem lehetne-e biztosítani a Transconti⁷⁹ szolgáltatását németül vagy franciául, ha magyar nyelven ad-

77 Lásd a 3. sz. iratot.

78 Nyíró József (1889–1953) erdélyi magyar író, politikus, újságíró. Középkisiskolai tanulmányait a székelyudvarhelyi Római Katolikus Főgimnáziumban végezte, majd a gyulafehérvári papnevelő intézetben és a bécsi Pázmáneumban tanult teológiát, 1912-ben teológiai doktorátust szerzett. 1919-ben kilépett az egyházi rendből. 1923–1924-ben a kolozsvári *Pásztortűz* című irodalmi és közművelődési folyóirat főszerkesztője. Az Erdélyi Szépművészeti Céh egyik alapítója, az Erdélyi Irodalmi Társaság és a Kemény Zsigmond Társaság tagja volt. 1924-ben jelent meg *Jézusfaragó ember* című novellagyűjteménye, amely sikert aratott mind Erdélyben, mind pedig Magyarországon. 1928-tól 1931-ig az *Erdélyi Helikon* vezető munkatársa, majd birtokaira vonult vissza. 1939–1940-ben a kolozsvári *Keleti Újság* főszerkesztője.

79 Sic! A Transcontinental Press neve rövidítve.

dig nem jelennek meg. Nagyon fontosnak tartanám, hogy elérhetővé tegyük számukra ezt a szolgáltatást.⁸⁰

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

5. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak az erdélyi román, német és magyar sajtó híradásairól a lengyel–német konfliktust illetően (részlet)

Kolozsvár, 1939. június 26.

(Gévelt másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 150–154.)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége

Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

323-a/40. sz.

Gdańsk az erdélyi sajtóban

1939. június 26.

Elküldve 1939. június 26-án
ajánlott levélben

Konzul úrnak Bukarestbe

[...] ⁸¹ A magyar kisebbségi sajtónak ezek a hangjai nem egyediek, és jelen vannak a magyar kisebbség általános álláspontjában. Ez a kisebbség gyenge és nem hisz a saját erejében, azt szeretné, ha Erdély német segítséggel térne vissza. Kárpátalja és Szlovákia tapasztalatából semmit nem tanult. A reménytelen gyengeségében a Németországgal szembeni lengyel ellenállást a maga ellen irányuló közvetett támadásnak vette. Ha Németország nem szakítja el Gdańskot és Pomorzét, akkor nem fog tudni segíteni abban, hogy Erdélyt elvegyék Romániától, Lengyelország szövetségesétől. Ez olyan paradoxokig jutott, hogy egyes ismert erdélyi magyarokkal folytatott beszélgetésekben (finom formában) méltatlan szemrehányásokba ütköztem, például olyanba, hogy elárultuk Magyarországot, amelyekre azzal a mondással tudtam reagálni, hogy tulajdonképpen a lengyel árulásnak köszönhetően kapták vissza Kárpátalját, és a német „igaz barátságnak” köszönhetően éppen csak belekóstolhattak Szlovákiába.

A *Magyar Lapok* szerkesztőségének megfelelő tiltakozást küldtem az említett cikk tartalma miatt. Nem áltattam vele magamat, ugyanakkor az né-

80 A konzuli kirendeltség iratanyagában megtalálható a bukaresti lengyel konzulátus levele a varsói Külügyminisztérium III. Osztályának (Sajtóosztály), melyben kéri, hogy küldjék meg közvetlenül Kolozsvárra a Transcontinental Press lengyel szerkesztésű híryanagait. Lásd: Adam Mikucki bukaresti konzul levele a Külügyminisztérium III. Osztályának. Bukarest, 1939. július 11. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 217.

81 A jelentés eleje az erdélyi román sajtó híradásait elemzi. Nem közöljük.

mileg akadályozhatja, hogy kritikátlanul elfogadják a német sugalmakat.⁸² A román cenzúra örömmel engedélyezi ezeket a cikkeket, azért, hogy tudomást szerezzünk róla, milyen is a magyarok irántunk tanúsított barátsága. [...]⁸³

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

6. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak a nagyváradi *Magyar Lapok* szerkesztőségének küldött tiltakozó leveléről

Kolozsvár, 1939. június 27.

(*Gévelt másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 3, Str. 156.*)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége

1939. június 27.

Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

323-a/42. sz.

Konzul úrnak Bukarestbe

A *Magyar Lapok* cikke

1939. június 26-i, 323-a/40. sz., a *Magyar Lapok*ban megjelent lengyelel-
lenes cikkel kapcsolatos jelentésemre⁸⁴ hivatkozva mellékelten megküldöm
a nagyváradi lap főszerkesztőjének, Schäffer prelátnak⁸⁵ küldött levelem
magyar nyelvű szövegének⁸⁶ és lengyel fordításának másolatait.

A levelet azért küldtem el, mert ennek a cikknek a tartalma mellett nem
tudtam elmenni, és a tiltakozásom nélkül a magyar kisebbség eme megb-
csült lapjának hasábjain a jövőben továbbra is az érdekeinkkel szembeni,
hasonlóan rosszindulatú cikkek jelentek volna meg, a tiltakozás pedig ellen-
súlyozza vagy gyengíti az ilyen cikkeket.

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

82 Lásd erre a 6. és 7. sz. iratot.

83 A jelentés további része az erdélyi német sajtó híradásaira tér ki. Nem közöljük.

84 Lásd az 5. sz. iratot.

85 Sic! A lengyel nyelvű eredetiben is a „főszerkesztő” szó szerepel. A *Magyar Lapok* fő-
szerkesztője 1932-től a haláláig Paál Árpád (1880–1944) volt. A lapot a Szent László
Lapkiadó Rt. adta ki, amelynek igazgatója Scheffler Ferenc (1894–1956) teológus,
szerkesztő, Scheffler János (1887–1952) későbbi szatmári katolikus püspök és nagy-
váradi apostoli kormányzó (1942–1952 között) öccse volt.

86 Lásd a 7. sz. iratot.

7. Tadeusz Stapiński tiltakozó levele Scheffler Ferencnek, a *Magyar Lapok* igazgatójának a lap 1939. június 24-i számában megjelent, Danzig helyzete tárgyilagos megvilágításban című cikk miatt

Kolozsvár, 1939. június 27.

(Magyar nyelvű gépelt másolat.)

AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 154-155.)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége
Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.
323-a/41. sz.

Elküldve 1939. június 27-én
levélben

Igen Tisztelt Szerkesztő Úr!

A *Magyar Lapok* 1939. június 24-i, vagyis 134. számában egy cikk jelent meg *Danzig helyzete tárgyilagos megvilágításban* címmel. A cikk tartalma ellen ezennel a legerélyesebben tiltakozom. Erre a tiltakozásra két ok indít, és pedig az a tény, hogy a cikk az igazságot meghamisítja, másodsor pedig mindaz, amit Lengyelország a mai napig Magyarországért tett. Fent jelzett cikk a német propaganda hangnemében van írva, s annyi igazságtalanságot és elferdítést tartalmaz, hogy nehéz lenne rövidesen valamennyit felemlíteni. E sok valótlanság és elferdítés közül csak néhányat emelek ki:

1) Egyáltalán nincsen korridor, ellenben van egy lengyel vajdaság, „Pomorze”, amint ezt Beck külügyminiszter beszédében⁸⁷ az egész világ számára kijelentette. A „korridor” szó a német propaganda találmánya, s aki azt a helytelen kifejezést ismételteti, az ennek a propagandának a szolgálatába állítja magát.

2) Lengyelország határozottan kijelentette, hogy nem engedi magát elúzni a tengertől, következésképpen nem hajlandó a második lengyel kikötőt, Danzigot Németországnak kiszolgáltatni, nem is szólva az őslengyel területen, „Pomorze”-n keresztül vezető területenkívüli útról.

3) Nincs német „kecske” és lengyel „káposzta”, mely valamely kompromisszum útján jóllakna, illetőleg megmaradhatna, mert – amint az egész

---

87 József Beck külügyminiszter 1939. május 5-én a Szejm képviselőházában elmondott beszédéről van szó. A vezető lengyel diplomata ez alkalommal reagált arra hivatalos formában, hogy Hitler április 28-án egyoldalúan felmondta az 1934. évi német-lengyel egyezményt, és egy lényegében véve exterritoriális jogokkal rendelkező autópálya megépítését követelte a „korridoron” keresztül. Beck kifejtette, hogy lengyel részről nyitottak a danzigi németiség nemzetiségi, kulturális jogainak szavatolására, illetve a határőrizeti rendszer módosítására irányuló tárgyalásokra, annak érdekében, hogy megkönnyítsék a korridoron való áthaladást, de elutasította a lengyel állam szuverenitását sértő autópálya építésének engedélyezését.

világ tudja, s bizonyára Önök is –, Lengyelország, mint nagyhatalom, Rydz Smigly marsall⁸⁸ által kijelentette, hogy ruhájáról egy gombot sem, területéből egy talpalatnyit sem enged át másnak.

4) Tavaly nem voltunk tanúi „egy hasonló, de enyhébb válságnak”! Az elmúlt évben Németország egy gyenge ellenfelet támadott meg, mely öngyengesége folytán esett el. Németország most Lengyelországot akarta megtámadni, de a támadásnak semmi sikere nem lesz, mert Lengyelország erkölcsileg és katonailag elég erős ahhoz, hogy a támadót – amennyiben az tettelegességre csapna át –, teljesen megsemmisítse. A történelem folyamán Németország sohasem győzte le Lengyelországot, míg a lengyelek két alkalommal is, Psie Pole⁸⁹ és Grünwaldnál⁹⁰ tönkretették a német haderőt. Az új Lengyelország, Pilsudski marsall⁹¹ Lengyelországa, szükség esetén újból megismétli ezt.

A magyarok szívesen tüntetnek a magyar-lengyel barátság mellett, tudniok kellene tehát, hogy mi az igazi helyzet, s tudniok kellene a történelmet is, annál is inkább, mert az utolsó „cseh válság” alkalmával a magyarok Németország akarata ellenére csakis lengyel segítséggel és lengyel segítség által kapták meg Kárpátalját, s csakis a német hódítási vágyak köszönhetik, hogy Németország javára le kellett mondaniok Szlovákiáról.

A magyar határok körül kevés őszinte barát van. Azt hiszem, mi vagyunk az utolsók, akik tettekkel bizonyítottuk a barátságunkat Magyarországgal szemben, s nemcsak szavakkal. Ennek ellenére sajnálattal vesszük tudomásul, hogy egy ilyen tekintélyes magyar újság, mint a *Magyar Lapok*, olyan cikket közöl, mely teljesen meghamisítja az igazságot, s lengyelelles hangnemet használ, a tényleges erőviszonyokat s azt igazságot feje tetejére állítja, s ezzel megmutatja, hogy mennyit ért a mi barátságunk a magyaroknak. Ez az oka jelen magántiltakozásomnak, melyet ezennel Önökhöz eljut-

88 Sic! A lengyel névalak: Rydz-Śmigły, Edward (1886–1941) lengyel politikus, 1935-től, Józef Piłsudski halála után a lengyel hadsereg főparancsnoka, 1936-tól 1939-ig Lengyelország marsallja.

89 A történettudományban elterjedt megnevezése: hundsfieldi csata. 1109. augusztus 24-én III. (Ferdeszájú) Boleszláv lengyel fejedelem és V. Henrik német-római császár között vívott ütközet, mely utóbbi vereségével végződött. A csata a mai Wrocław Psie Pole nevű kerületének területén zajlott, ezért a lengyel nemzeti emlékezet Psie Pole-i csata néven tartja nyilván.

90 1410. július 15-én Lengyelország és Litvánia egyesült hadai és a Német Lovagrend hadai között vívott csata, mely az utóbbiak vereségével végződött.

91 Sic! A lengyel névalak: Piłsudski, Józef (1867–1935) lengyel államférfi, marsall. 1918–1922 között a Második Lengyel Köztársaság első államfője, majd 1926-tól haláláig Lengyelország első számú politikai és katonai vezetője, a hadsereg főparancsnoka.

tatok abban a reményben, hogy a *Magyar Lapok*ban nem fognak hasonló hangnemű cikkek megisméltódni.

Kolozsvár, 1939. június 27.

Kiváló tisztelettel:
Tadeusz Stapiński alkonzul

8. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak az erdélyi román, német és magyar sajtó híradásairól a lengyel–német konfliktust illetően (részlet)

Kolozsvár, 1939. július 6.

(Géptelt másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 174–178.)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége
Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

1939. július 6.
Elküldve 1939. július 6-án
ajánlott levélben
Konzul úrnak Bukarestbe

323-a/48. sz.
Gdańsk

[...] ⁹² Ugyanígy, a legfontosabb magyar lapokban finom fordulat figyelhető meg. Ezt kétségtelenül befolyásolta a múlt heti tiltakozó akció. A *Magyar Lapok* és a *Keleti Újság* német propaganda által gleichsáltolt ⁹³ álláspontja sokkal objektívebb álláspontra változott.

A *Magyar Lapok* a július 4-i, 141. számában ismét egy hosszú cikket közölt a lengyel–német vitáról *Lengyel korridor vagy Pomorze vajdaság* címmel. ⁹⁴ Ezúttal a szerző aláhúzta, hogy a lengyel történelmi, politikai és gazdasági érvek széles értelemben önmagukért beszélnek, és használja a Pomorze elnevezést, ugyanakkor kifejti, hogy a lengyelek feleslegesen idegesek amiatt, hogy a világsajtó a „korridor” kifejezést használja. A szerző Lengyelország fő ütőerének nevezi ezt a területet, amely nemcsak politikai értelemben biztosítja a légzést és a szabadságot Lengyelország számára. Természetesen a szerző elképzelhetőnek tartja, hogy lehetséges a lengyel–német együttműködés Pomorzén és Gdańskban, kompromisszum útján, lengyel engedmények révén. „Ha jelenleg távol is állunk egy ilyen képlettől,

⁹² A jelentés eleje az erdélyi német lapok tudósításait elemzi. Nem közöljük.

⁹³ A német „gleichstellen” igéből származó kifejezés, melynek eredeti jelentése „egyenrangúvá tesz” vagy „azonos szintre emel”. A két világháború közötti politikai frazeológiában a német politikai szempontoknak való alárendelést, vagy a német politikai érdekek szerinti kisajátítást értették alatta.

⁹⁴ Lásd: Polyák István: Lengyel korridor vagy Pomorze vajdaság. Földrajz, történelem és nemzetiségi viszonyok. *Magyar Lapok*, 1939. július 4., 6.

mindenesetre nem szabad lemondani a lehetőségről.” Teljesen nyilvánvaló ennek a lapnak a fordulata, letért a Lengyelországgal szemben határozottan ellenséges álláspontról.

Ugyanez történt a *Keleti Újsággal* is. Az 1939. július 6-i, 151. számában⁹⁵ ez a lap is fordulót fűjt, jóllehet, figyelembe veszi Gdańsk németiségének objektív érveit is. „Érthető a másik közvetlenül érdekelt félnek, a lengyeleknek az álláspontja is. Túl minden érven és ellenérven, ami eddig ebben a vitában elhangzott, el kell ismerni, hogy a harmincötmillió Lengyelországnak joga van a tengerhez – sőt létjoga. Nem azon a címen, hogy a Visztula itt éri el a tengert, s a Visztula lengyel folyó, tehát Danzigot a lengyel élettérhez csatolja, – hanem egész egyszerűen azért, mert az élethez való ragaszkodás adja meg a jogot Lengyelországnak Danzighoz. Danzig német nemzeti tér és lengyel gazdasági tér – íme egy pont a sok közül, ahol Európában a kor két uralkodó fejlődési törvénye: a nemzeti és gazdasági expanzió megütközik. Hol van az az emelkedett tárgyilagosság, amely a pusztá szó erejével igazságot tudna itt tenni? Hol van? – kérdezzük elfuló lélekzettel,⁹⁶ mert hiszen valamennyiünk lelkén átvillan a nyomasztó kérdés, amely talán az egész európai civilizáció lét vagy nemlét kérdésévé válik holnap. Hol van? Mert biztosan van valahol, kell lennie, mert elképzelhetetlen, hogy a két természetes érdeket ne lehetne békésen összehangolni, úgy, hogy kis áldozattal megszabaduljunk a legnagyobb áldozattól és a vitathatatlanul német Danzig tovább szolgálja a jogos lengyel gazdasági érdekeket. Csakhogy nem Danzigról van szó, hanem sok minden másról is, amiről egyelőre nem beszélnek, vagy csak félrebeszélnek. Abból, ahogyan a nagyhatalmak ebben a kérdésben exponálták magukat, a jámbor polgár sejtheti, hogy itt a visszavezető hidak már aligha vannak járható állapotban. Mind Anglia és Franciaország, mind Németország egész tekintélyét latba vetette, s ma a szankciós vereség, az Anschluss és a cseh kérdés felgöngyölítése után már Angliának sincsenek kimeríthetetlen presztízstartalékai, s ha most ismét kiderül, hogy üres beszéd volt mindaz, ami Londonból Varsó felé elhangzott – aligha lel mégegyszer⁹⁷ hitre az angol szó Európa népei előtt. Ezt valószínűleg nemcsak az angolok tudják, hanem a németek is. Viszont a Harmadik Birodalom se nézhet szemébe annak a vádnak, hogy meghátrált a demokratikus hatalmak előtt. Ez tehát már megint olyan helyzet, amiben csak valami cso-

95 Valójában a július 7-i számban a Stapiński által idézett cikk. Lásd: Danzig körül. *Keleti Újság*, 1939. július 7., 1.

96 Sic!

97 Sic!

da segíthet. Még pedig olyan csoda, amely nagyon gyorsjáratú repülőgépen jár.”

Így szól a *Keleti Újság* mostani, az 1939. június 19-i jelentésében (323-a/38. szám) citált írástól⁹⁸ jelentős mértékben eltérő cikke.⁹⁹ [...] ¹⁰⁰

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

9. Tadeusz Stapiński jelentése Adam Mikuckinak a Nyíró Józseffel folytatott beszélgetéséről

Kolozsvár, 1939. augusztus 11.

(*Gévelt másolat. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 249–250.*)

Lengyel Köztársaság Konzuli Kirendeltsége

Kolozsvár, I. G. Duca u. 1. sz.

3/75. sz.

A magyar kisebbség egy részének véleménye

1939. augusztus 11.

Elküldve 1939. augusztus 11-én
ajánlott levélben

Bizalmas

Konzul úrnak Bukarestbe

1939. augusztus 10-én eljött hozzám az ismert magyar publicista, Dr. Nyíró József, az erdélyi magyar kisebbség vezető orgánumának, a *Keleti Újság*-nak a szerkesztője. A szerkesztővel már kapcsolatba kerültem, meglehetősen feszült körülmények között, a Lengyelországgal szemben rosszindulatú cikk révén, ahogy arról már beszámoltam a 323-a/38. sz. június 19-i,¹⁰¹ és a 323-a/39. sz. június 20-i¹⁰² jelentéseimben. Az akkori látogatása idején két órát szántam rá, hogy kifejtsem neki a lengyel álláspontot és elmagyarázzam, hogy miből erednek a magyar nézőpont tévedései. Valószínűleg

98 Lásd a 3. sz. iratot.

99 Még egy olyan irat ismert, melyben Stapiński a danzigi válságra reflektáló erdélyi magyar orgánum cikkéről jelentett. Ebben a *Brassói Lapok* egyik augusztus 11-i cikkének tartalmát továbbította, úgy, hogy a jelentés kizárólag a cikk szó szerinti fordításából áll, a lengyel diplomata azt nem kommentálta. Lásd Stapiński jelentése Adam Mikucki bukaresti lengyel konzulnak. Kolozsvár, 1939. augusztus 14. AAN, Agencija Konsularna R. P. w Cluj, Sygn. 10, Str. 263–266. A jelentésben szereplő cikk: A. B. T.: Mit ér a lengyel hadsereg? A lengyel haderő 50 német hadosztályt tudna lekötni háború esetén. *Brassói Lapok*, 1939. augusztus 11., 4.

100 A továbbiakban az erdélyi román sajtó releváns cikkeinek ismertetése következik. Nem közöljük.

101 Lásd a 3. sz. iratot.

102 Lásd a 4. sz. iratot.

meggyőztem őt, mert attól fogva a *Keleti Újság* elállt a lengyelelleses támadásoktól, a híradásaiban pedig sokkal több lengyel forrást vett figyelembe.

Dr. Nyíró tájékoztatott, hogy úgy az erdélyi magyar, mint a magyarországi társadalmat egyre jobban eluralja a félelem a Reichtől,¹⁰³ és attól, hogy a magyar politikai célokat annak „segítségével” valósítsák meg. A publicisták és a független politikusok is úgy vélik, hogy nagy hiba lenne, ha Magyarország nem Lengyelországhoz, hanem a Tengelyhez csatlakozna. Ma a Tengely felé hangolódás az egész magyar társadalom súlyos széttagoltságához vezet. Dr. Nyíró szoros kapcsolatban áll a kisgazdapárt vezetőjével, Eckhardt Tiborral¹⁰⁴ és Bethlen gróffal.¹⁰⁵ A kapcsolataiból kiindulva, abban az esetben, ha Magyarország tényleg átjáróvá változik, vagy másként, német protektorátus formájában rendelődik alá, magyar politikusok tucatjai fogják elhagyni Magyarországot, hogy harcoljanak a valódi szabadsága visszaszerzéséért sok igaz barát, mindenekelőtt a lengyelek oldalán. Minél erőteljesebb a Magyarországra nehezedő nyomás német részről, annál jobban nő a feszültség a magyar társadalomban. Dr. Nyíró felvilágosított arról is, hogy a magyarok körében az az általános vélemény alakult ki, hogy Magyarország területi értelemben ugyanolyan szerepet játszhat a lengyel-német vitában, mint Belgium a nagy háborúban. Mivel katonailag gyengék, a magyarok nem tudnának ellenállni – egyébként ismertek olyan politikusok, főleg a mágnások körében, akik tisztán egoista megfontolásokból, hogy a javaik ne pusztuljanak el, beleegyeznének abba, hogy a németek átvonuljanak Lengyelország ellen –, és kizárólag az erőszak látszatával tudnak kibújni a Lengyelország elleni becstelenség vádjá alól. Ebben az esetben az emigráció, a magyarországi politikusok és a publicisták feladata a magyar nép – Dr. Nyíró kifejezésével élve – rehabilitálása lesz.

---

103 Vagyis a Harmadik Birodalomtól.

104 Eckhardt Tibor (1888–1972) politikusról, a Független Kisgazdapárt elnökéről (1932–1940 között) van szó. Miután 1940-ben lemondott a pártelnökségről, Horthy Miklós kormányzó, valamint Teleki Pál miniszterelnök megbízásából az USA-ba utazott, hogy a német orientáció ellensúlyozására kapcsolatokat építsen ki az angol-szász hatalmakkal.

105 Gróf Bethlen István (1874–1946) politikusról, Magyarország egykori miniszterelnökéről (1921–1931 között) van szó. Noha Bethlen 1931-ben lemondott a miniszterelnökségről, a politikában a kormánypárt vezetőjeként, később Horthy tanácsadójaként továbbra is jelentős szerepe és befolyása volt. 1939-ben a felsőház örökös tagja lett. A részleges revíziót hozó bécsi döntések után tovább ellenezte az egyoldalú német orientációt és a kapcsolatok megszakítását az angolszász országokkal.

Kérdésemre, hogy milyen az erdélyi magyar társadalom hangulata, elmondta, hogy nagyon megosztott: a mágnások kiállnak a Tengely mellett, és amellett is, hogy a magyar-román határ revízióját a német csapatok segítségével kell megvalósítani (egyébként a körükben is vannak különböző vélemények), a liberális körök pedig ingadozóak Lengyelország tekintetében, mivel óriási Németország katonai erejének a reklámozása.

Dr. Nyíró számos történelmi és politikai tárgyú könyv szerzője. Jelenleg egy 1848-ról szóló könyvön dolgozik, amelyben a lengyelek szerepét nagyon nagyra értékeli.

Csatolok 3 másolatot

Tadeusz Stapiński alkonzul

Rövidítések jegyzéke

AAN = Archiwum Akt Nowych

R. P. = Rzeczpospolita Polska (Lengyel Köztársaság)

Sygn. = Sygnatura (ügyirat, akta)

Str. = Strona (lap)

sz. = szám, számú